

Välfärdstendens 2016

Delrapport 2: Trygghet vid arbetslöshet

Inledning

Folksam har sedan år 2007 publicerat en årlig uppdatering av rapporten Valfärdstendens. Syftet med rapporten är att beskriva och granska löntagarnas försäkringsförmåner, både lagstadgade och kollektivavtalade samt privata som de kan omfattas av vid arbetsoförmåga, arbetslöshet, föräldraledighet, dödsfall och ålderspension. Vi jämför på vilket sätt villkoren skiljer sig åt mellan arbetsmarknadens olika kollektivavtal och vad det innebär att stå utanför dessa avtal. Vi undersöker också löntagarnas kännedom om de kollektivavtalade förmånerna samt behov av och attityder till välfärd i allmänhet och socialförsäkringsförmåner i synnerhet. I likhet med förra året har vi valt att särredovisa Valfärdstendens i delrapporter. I denna delrapport sätter vi fokus på hälsa och trygghet vid arbetslöshet.

I anslutning till årets upplaga av Valfärdstendens har vi intervjuat 1 000 löntagare i åldrarna 18-65 år. Till vår hjälp har vi haft Ipsos som genomförde intervjuerna under perioden februari månad i år.

Håkan Svärdman

Välfärdsanalytiker på Folksam

Stockholm november 2016

Tryggheten vid arbetslöshet

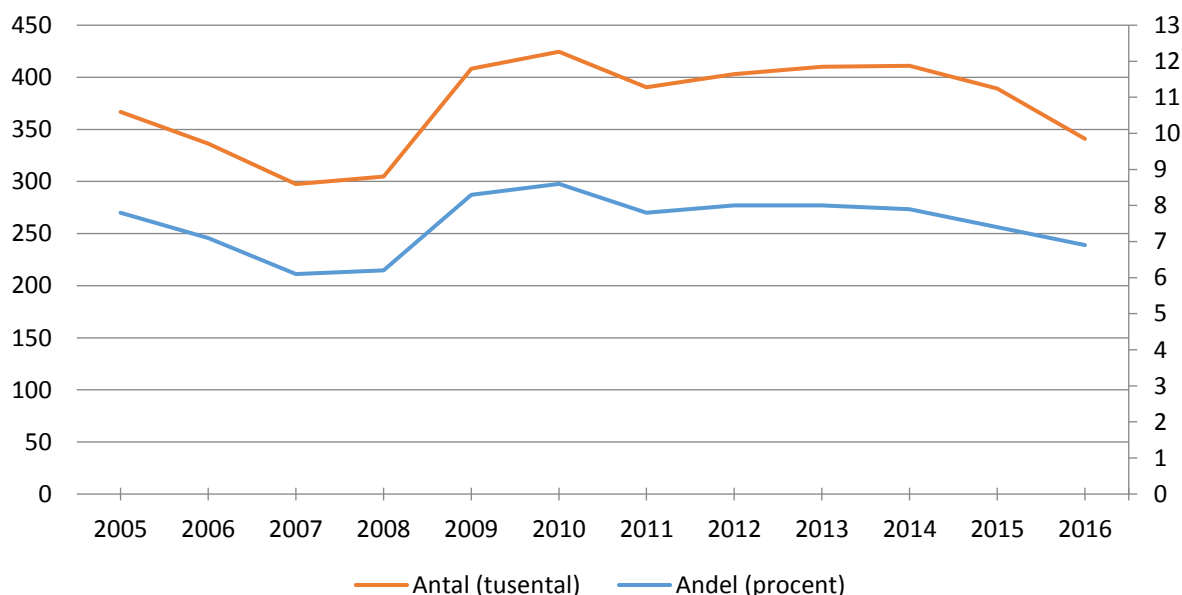
Sammanfattning:

- Höjd arbetslöshetsersättning och lägre a-kasseavgift har inte ökat andelen a-kasseförsäkrade löntagare.
- Drygt en fjärdedel av de arbetslösa har ersättning från arbetslöshetsförsäkringen. Endast en tredjedel av de heltidsarbetslösa har en arbetslöshetsersättning som motsvarar 80 procent av deras tidigare lön.
- Kompletterade inkomstförsäkring är ofta nödvändigt för att löntagarnas ska tillförsäkras standardtrygghet vid arbetslöshet. Fyra av tio löntagare har en sådan försäkring och efterfrågan minskar inte trots förbättringar av a-kassan.

Arbetslösheten sjunker

Sedan början av 1990-talet har Sverige haft en arbetslöshet som under tidigare decennier skulle ha kallats för massarbetslöshet. Efter millenniumskiftet har antalet arbetslösa personer pendlat mellan 260 000 och 424 000. I oktober uppgick andelen arbetslösa till 6,9 procent av arbetskraften, vilket motsvarar 364 000 personer. Men ljusare tider kan vänta. Enligt regeringens senaste prognos förväntas arbetslösheten minska till 6,3 procent nästa år för att därefter stabiliseras på den nivån de kommande tre åren. Det skulle betyda att arbetslösheten börjar närma sig nivån som gällde innan 2008-års finansiella kris

Diagram 1: Antal och andel arbetslösa mellan 2005-2016, enligt EU -anpassad definition, tusental och procent

Källa: SCB, AKU.

Höjd ersättning och lägre avgift har inte ökat andelen a-kasseförsäkrade

Kännetecknade för socialförsäkringar är att de är obligatoriska, offentliga och skyddar en betydande del av inkomsten vid arbetsoförmåga. Detta gäller emellertid inte den allmänna arbetslöshetsförsäkringen. Försäkringen består av två delar. Dels en obligatorisk grundförsäkring, dels en frivillig inkomstbortfallsförsäkring, som administreras av arbetslöshetskassor (a-kassa) som huvudsakligen är knutna till fackförbunden.

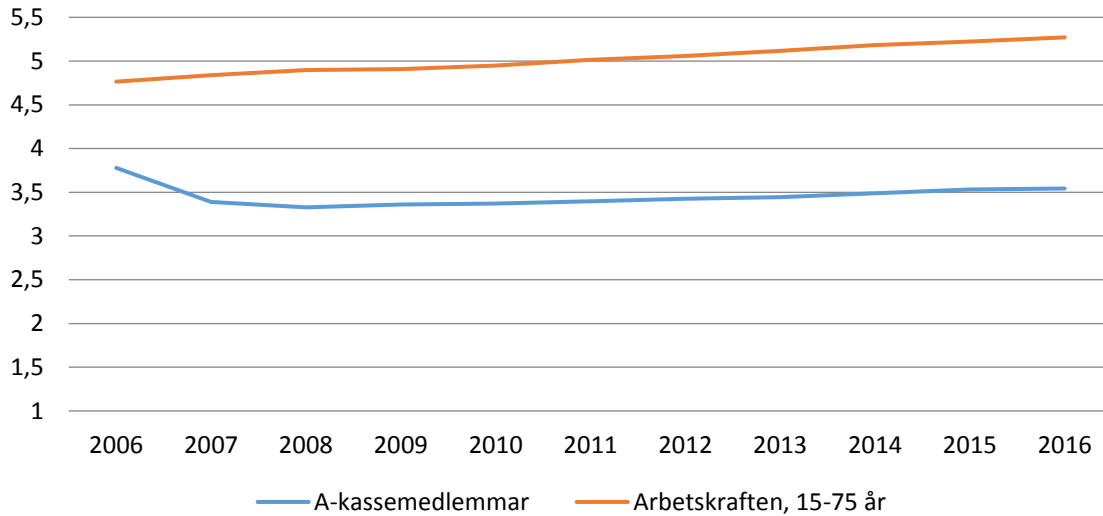
Villkoren för arbetslöshetsförsäkringens båda delar skärptes år 2007, vilket fick till konsekvens att många sade upp sitt medlemskap i arbetslöshetskassorna. Bland annat infördes en differentierad arbetslöshetsavgift. Mellan december 2006 och december 2008 lämnade 450 700 personer arbetslöshetskassorna. Därefter har vi kunnat se en medlemsökning och i juli 2016 hade medlemsantalet ökat med nästan 220 509, till totalt 3,5 miljoner personer. Mer än hälften av medlemstappet är nu återhämtat, men utifrån antalet personer i arbetskraften har anslutningsgraden till arbetslöshetskassorna fortsatt att minska, från 79 procent år 2006 till 67 procent i juli 2016.

Antalet ersättningstagare i arbetslöshetsförsäkringen uppgick i juli månad till 78 927, vilket endast motsvarar 23 procent av samtliga arbetslösa. Hur övriga ordnar sin försörjning skiftar. Flertalet får ekonomiskt försörjningsstöd från kommunens socialtjänst. En stor grupp studerar med studiemedel och är aktivt arbetssökande. Föräldrar och nära anhöriga ger troligen ett betydande stöd till många arbetslösa som saknar eller har låg ersättning från arbetslöshetsförsäkringen eller socialtjänsten. Under senare år har vi också kunnat se att allt fler äldre arbetslösa väljer att ta ut allmän pension när deras ersättningsperiod är slut.

I ett försök att öka anslutningsgraden till arbetslöshetskassorna avskaffade riksdagen den differentierade arbetslöshetsförsäkringsavgiften från och med den 1 januari 2014. Det innebar att den högsta avgiften sänktes med 250 kronor/månaden (Hotell- och Restaurangfackets a-kassa) från 390 till 140 kronor/månad. Den lägsta avgiften har i dag Finans- och försäkringsbranschens a-kassa med 85 kronor/månad och den högsta avgiften har GS med 155 kronor/månaden. Jämfört med år 2013 har den årliga medlemsrekryteringen fördubblats de två senaste åren.¹

¹ Medlemsutvecklingen mellan januari 2013 och januari 2016, Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen.

Diagram 2: Antalet a-kassemedlemmar och personer i arbetskraften mellan 2006 och 2016, miljoner.

Källa: IAF och SCB

Ekonomisk trygghet vid arbetslöshet kräver mer än bara a-kassa

Förra sommaren beslutade riksdagen att höja ersättningstaket i arbetslöshetsförsäkringen från och med den 7 september 2015. Det innebär att fler löntagare kan få en ersättnings vid arbetslöshet som motsvarar 80 procent av tidigare inkomst. Den högsta dag ersättningen höjdes från 680 till 910 kronor per dag. Även grundbeloppet höjdes från 320 till 365 kronor per dag. Men i och med att den tidigare ersättningstrappan, som infördes år 2007, bibehålls kommer den högsta försäkringsbara inkomsten variera under arbetslöshetsperioden. Istället för ett platt tak blir det ett uppochnedvänt sadeltak. Under de första 100 ersättningsdagarna är den högsta försäkringsbara inkomsten 80 procent av 25 025 kronor/månad, dock högst 910 kronor per dag. Mellan dag 101 till dag 200 sänks den högsta dag ersättningen till 760 kronor per dag eller högst 80 procent av den försäkringsbara inkomsten, vilket ger ett tak på 20 900 kronor/månad. Från och med dag 201 till dag 300 är den högsta dag ersättningen fortsättningsvis 760 kronor, men ersättningen får inte överstiga 70 procent av den försäkringsbara inkomsten, vilket höjer taket till 23 889 kronor/månad. Och skulle den försäkrade efter sammanlagt 300 ersättningsdagar (450 dagar för personer med barn under 18 år) bli aktuell för deltagande i jobb- och utvecklingsgarantin sänks ersättningen till 65 procent av den försäkringsbara inkomsten, dock högst 760 kronor per dag, som motsvarar ett tak på 25 723 kronor/månad.

En konsekvens med den valda takkonstruktionen blir att arbetslösa med en försäkringsbar inkomst under 25 025 kronor/månad får en sänkning av ersättningen successivt under arbetslöshetsperioden. Medan ersättningen istället är oförändrad efter 100 ersättningsdagar ifall den försäkringsbara inkomsten överstiger 25 723 kronor/månad (se tabell 1).

Tabell 1: Dagersättning från arbetslöshetsförsäkringen från och med den 7 september 2015.

Inkomst, kr/månad	Ersättningsperiod samt ersättning per dag.			
	Dag 1-100	Dag 101-200	Dag 201-300	Dag 301-
20 000 kr	727 kr	727 kr	636 kr	591 kr
20 900 kr	760 kr	760 kr	665 kr	618 kr
23 886 kr	869 kr	760 kr	760 kr	706 kr
25 025 kr	910 kr	760 kr	760 kr	739 kr
25 723 kr	910 kr	760 kr	760 kr	760 kr

Den frivilliga inkomstbortfallsförsäkringen vid arbetslöshet ger alltså ett skydd som motsvarar 80 procent av inkomsten för löntagare med en månadsinkomst som understiger 20 900 kronor. Vid en genomsnittlig månadsinkomst på 32 000 kronor blir nettoersättningen 60 procent ifall arbetslösheten pågår under ett år. Ersättningsnivån kan emellertid höjas avsevärt ifall löntagaren omfattas av kollektivavtal och privat inkomstförsäkring.

De avtalade försäkringsförmånerna vid arbetslöshet innehåller vanligtvis en kontantersättning och ett omställningsstöd som ger den anställde rätt till ett individuellt anpassat program för att underlätta möjligheterna att skaffa ett nytt arbete efter uppsägningen. Utöver dessa likheter uppvisar avtalen stor variation sinsemellan.

Inom den privata sektorn omfattas alla anställda av omställningsstödet, medan en åldersgräns tillämpas för kontantersättningen inom vissa branscher. Exempelvis måste arbetare och flertalet tjänstemän ha fyllt 40 år för att ha rätt till ersättning från det så kallade avgångsbidraget (AGB) och avgångsersättningen (AGE). Motsvarande åldersgränser saknas i avtalen som gäller för offentligt anställda. Den statliga avgångsersättningen gäller alla som har varit anställda minst ett år, oavsett ålder. Anställningstid är också avgörande för att kvalificera sig för kontantersättningen och omställningsstödet i KOM-KL som avtalet för kommun- och landstingsanställda kallas.

De avtalade ersättningarna samordnas i regel med ersättningen från arbetslöshetsförsäkringen så att den sammanlagda ersättningsnivån inte överstiger 80 procent av tidigare lön. Undantaget är AGB-ersättningen som utbetalas som ett engångsbelopp till privatanställda arbetare. I tabell 2 har ersättningen från AGB slagits ut på 300 dagar, vilket förklarar varför mottagarna kan få en sammanlagd ersättning vid arbetslöshet över 90 procent av tidigare lön.

Tabell 2: Kollektivavtalade förmåner vid arbetslöshet

Bruttolön, kr/månad	Ersättningsnivå under de första 100 dagarna i arbetslöshet, bruttoersättning i kronor och som andel av lön (procent)				
	Anställd utan kollektivavtal	Privatanställd arbetare*	Privatanställd tjänsteman*	Statsanställd	Kommun- och landstingsanställd
20 000	15 994 kr (80 %)	18 476 kr (92 %)	15 994 kr (80 %)	15 994 kr (80 %)	15 994 kr (80 %)
30 000	20 020 kr (67 %)	22 502 kr (75 %)	21 000 kr (70 %)	24 000 kr (80 %)	24 000 kr (80 %)
40 000	20 020 kr (50 %)	22 502 kr (56 %)	28 000 kr (70 %)	32 000 kr (80 %)	32 000 kr (80 %)

*Beräknat på en arbetare som är 40 år och omfattas av AGB-beloppet (33 850/300 x 22), samt en tjänsteman på 40 år som får AGE-ersättning från Trygghetsrådet TRR.

Fortfarande stort behov av privat inkomstförsäkring vid arbetslöshet

Innan höjningen av arbetslöshetsförsäkringens ersättningstak förra hösten hade knappt 10 procent av de heltidsarbetslösa en ersättning som motsvarade 80 procent av tidigare lön. I dag har denna andel ökat till 30 procent tack vare höjningen. När den senaste höjningen av ersättningstaket gjordes år 2002 fick 75 procent av dem heltidsarbetslösa en ersättning på 80 procent.² Det innebär att arbetslöshetsförsäkringen har reducerats till ett grundskydd.

Mot denna bakgrund är det inte överraskande att efterfrågan på kompletterande inkomstförsäkring vid arbetslöshet har ökat kraftigt under de senaste åren. Före år 2007 var det endast TCO - och Saco-förbunden som erbjöd sådana försäkringar för medlemmar med inkomster över ersättningstaket. I dag ingår inkomstförsäkring i medlemskapet hos 20 av 23 Saco-förbund och 9 av 14 TCO-förbund samt 7 av 14 LO-förbund (se tabell 3). Flera av TCO och Saco-förbunden erbjuder också möjlighet till tilläggsförsäkringar som förlänger ersättningsperioden. Omkring 1,6 miljoner personer omfattas idag av inkomstförsäkring. Flertalet är försäkrade via sitt fackliga medlemskap. Ytterst få har tecknat en individuell inkomstförsäkring. Ersättningsperioden i fackförbundens inkomstförsäkringar spänner mellan 100 till 200 dagar och vanligtvis tillämpas ett inkomsttak för hur höga inkomst som är försäkringsbara. Flera förbund erbjuder också möjligheten till ett högre tak i en tilläggsförsäkring som betalas individuellt.

I tabell 4 visar vi den ekonomiska betydelsen av inkomstförsäkringen när en av föräldrarna drabbas av arbetslöshet. När båda föräldrarna arbetar har familjerna 11 999 kronor till övrig konsumtion efter att de fasta kostnaderna är betalda. Men när arbetslösheten slår till reduceras konsumtionsutrymmet till 5 471 kronor hos familjen som saknar inkomstförsäkring. Medan familjen som omfattas av en inkomstförsäkring har kvar 7 937 kronor per månad till övrig konsumtion.

Riksdagens förstärkning av arbetslöshetsförsäkringen minskar tillfälligt behovet av kompletterande inkomstförsäkringar för stora grupper av löntagare. Men i och med att regeringen hittills inte har haft för avsikt att indexera taket kan behovet av inkomstförsäkring förväntas öka successivt när lönerna stiger. Med en framtida genomsnittlig reallöneökning på två procent tar det högst 8-9 år innan vi är tillbaka på samma behovsnivå som år 2015.

² Se Kompensationsgrad vecka 48/2015 från Arbetslöshetskassornas samorganisation, samt Konjunkturinstitutets rapport till Finanspolitiska rådet 2013/2.

Tabell 3: Fackförbundens inkomstförsäkringar

Facklig organisation*	Inkomsttak	Antal ersättningsdagar
LO förbund		
Elektrikerna	Taklös	100
Handels	Taklös	100
Kommunal	35 000	100
Livs	Taklös	200
Seko	Taklös	100
Transport	Taklös	100
GS	35 000	200
TCO förbund		
Finansförbundet	80 000	120
FTF	80 000	120
Journalistförbundet	60 000	100
Läraryrskörbundet	60 000	200
SLF	60 000	150
ST	80 000	150
Unionen	60 000	150
Vision	100 000	160
Vårdförbundet	60 000	160
Saco förbund		
Akademiker SSR	100 000	140
Civilekonomerna	80 000	120
DIK	100 000	120
Farmaceutförbundet	80 000	120
FSA (arbetsterapeuter)	50 000	120
Fysioterapeuterna	50 000	120
Jusek	80 000	120
Kyrkans akademikerförbund	Taklös	200
Läkarförbundet	100 000	120
Lärarnas riksförbund	60 000	200
Naturvetarna	80 000	150
SRAT	80 000	120
SULF	80 000	150
Sveriges arkitekter	60 000	120
Sveriges ingenjörer	100 000	150
Sveriges psykologförbund	50 000	120
Sveriges skolledare	70 000	150
Trafik- och järnväg	50 000	120
Tjänstetandläkarna	80 000	120
Veterinärförbundet	60 000	120
Övriga		
Ledarna	50 000	100

Tabell 4: Inkomstförsäkringens ekonomiska effekt för tvåbarnsfamiljer, boende i villa, under de första 100 arbetslöshetsdagarna. Ersättning per månad.

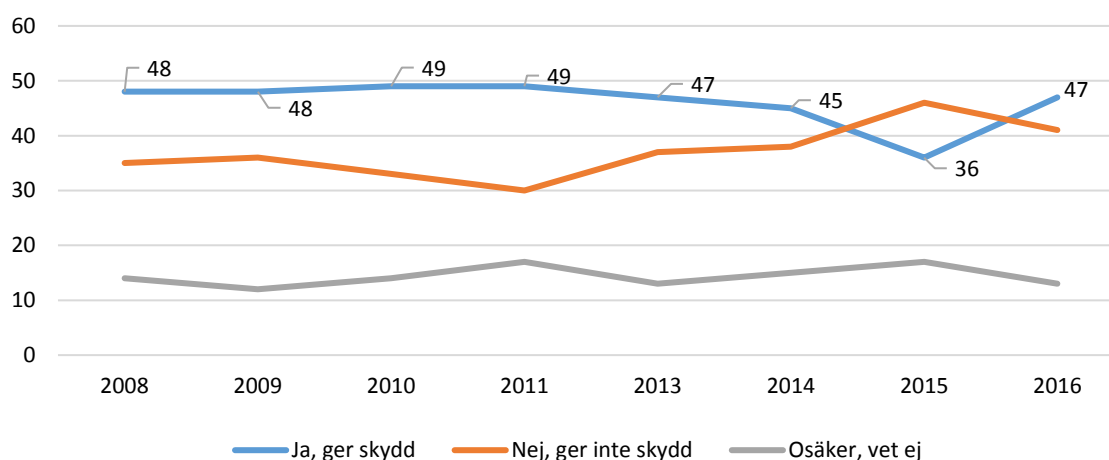
Budget vid förvärvsarbete		Budget vid arbetslöshet		It-tekniker utan inkomstförsäkring	Elmontör, medlem hos Elektrikerna
Inkomster:	kr/månad	Inkomster:	kr/månad	kr/månad	kr/månad
Förälder 1 lön	30 000	Förälder 1 lön	0	0	0
Förälder 2 lön	20 000	Förälder 2 lön	20 000	20 000	20 000
Barnbidrag	2 250	Barnbidrag	2 250	2 250	2 250
		A-kassa	20 020	20 020	20 020
		Inkomstförsäkring	0	0	3 980
Nettoinkomst	39 449	Nettoinkomst	32 921	32 921	35 387
Utgifter:		Utgifter:			
Villa (netto)	11 230	Villan (netto)	11 230	11 230	11 230
Mat	6 070	Mat	6 070	6 070	6 070
Kläder	2 220	Kläder	2 220	2 220	2 220
Hygien, sport	1 910	Hygien, sport	1 910	1 910	1 910
Barnomsorg	1 260	Barnomsorg	1 260	1 260	1 260
Övrigt nödvändigt	4 760	Övrigt nödvändigt	4 760	4 760	4 760
Utgifter totalt:	27 450	Utgifter totalt:	27 450	27 450	27 450
Kvar till övrig konsumtion:	11 999	Kvar till övrig konsumtion:	5 471	5 471	7 937

Källa: Folksam's beräkningar. Skatt enligt tabell 30 för 2016. Utgifterna för hushållet är hämtade från Swedbanks budgetexempel för familjer med två barn <https://www.swedbank.se/privat/mer-om-privatekonomi/vardagsekonomi/hushallsbudget/tvabarnsfamilj-i-villa/index.htm>

Få känner till det kollektivavtalade skyddet vid arbetslöshet

Inte ens hälften av löntagarna känner till att kollektivavtalen innehåller försäkringsförmåner för anställda som drabbas av arbetslöshet. Mot bakgrund av att arbetslösheten har varit relativt hög under de senaste åtta åren är det anmärkningsvärt att löntagarnas kännedom om dessa förmåner inte har ökat. Högst är kännedomen hos LO-förbundens medlemmar, men deras kännedom har minskat under perioden 2011-2016, från 66 till 58 procent. Även bland förbunden som organiserar tjänstemän och akademiker har kännedomen om arbetslöshetsförmånerna minskat under denna period. Hos TCO-förbunden har andelen minskat från 56 till 54 procent och hos Saco-förbunden från 45 till 37 procent.

Diagram 3: Kännedom om de kollektivavtalade förmånerna vid arbetslöshet, samtliga (procent)

Andelen löntagare med privat inkomstförsäkring har fördubblats

Det finns kommunicerande käril mellan socialförsäkringarna och de privata försäkringarna. När ersättningsnivåerna sänks i socialförsäkringarna blir den omedelbara effekten att människor söker sig till de privata försäkringslösningarna för att täcka trygghetsbehoven som uppstår. Det blir mycket tydligt när vi studerar tryggheten vid arbetslöshet. Innan a-kasseersättningen sänktes år 2007 hade knappt två av tio löntagare en privat inkomstförsäkring, vanligtvis via sin fackliga organisation. I dag har antalet fördubblats. Särskilt kraftig har ökningen varit hos LO-förbundens medlemmar där andelen har ökat från 14 till 43 procent. Denna andel står i proportion till andelen medlemmar inom LO-förbunden som har inkomstförsäkring i dag. Det är gäller inte förbundsmedlemmarna inom TCO och Saco. Knappt hälften av deras medlemmar uppger i vår intervjuundersökning att de har en inkomstförsäkring trots att flertalet är medlemmar i förbund där inkomstförsäkringen ingår i medlemskapet. Det kan dels bero på att vi frågar löntagarna om de har tecknat en inkomstförsäkring privat eller som gruppörsäkring via facket och alltså inte om de omfattas av försäkringen via medlemskapet. Dels att många medlemmar troligen inte känner till medlemsförmånen, varför de svarar nej på frågan.

Diagram 4: Andel som har tecknat en privat försäkring som ger ersättning vid arbetslöshet (procent)

